

ΠΡΟΛΟΓΙΣΜΑ

τῆς ψαλτικῆς ἐκδήλωσης

«Τῷ τριττῷ τῆς ἐρωτήσεως...» ἢ τὰ πρωτοκάρπια τῆς σχολῆς »

Δευτέρα 11 Ἰουνίου 2018 - Ἁγία Μαρίνα Ἄνω Ἰλισίων

Αἰδεσιμολογιώτατοι καὶ σεβαστοὶ μας πατέρες,

ἀγαπητοὶ φιλόμουσοι,

Εἶναι βέβαιο ὅτι ὁ τίτλος τῆς ἀποψινῆς ψαλτικῆς ἐκδήλωσης στοὺς περισσότερους μοιάζει αἰνιγματικός. Χρυστάμε, λοιπόν, μιὰν ἐξήγηση.

Τῷ τριττῷ τῆς ἐρωτήσεως... εἶναι ἡ ἀρκτική φράση ἑνὸς θαυμάσιου ποιήματος, ἰδιομέλου, τοῦ τρισεγγίστου ποιητῆ Ἰωάννου Δαμασκηνοῦ, τὸ ὁποῖο θὰ ἀκούσετε ἀποψε. Καὶ ἡ φράση αὕτη ἐπιλέχθηκε ὡς τίτλος τῆς ἀποψινῆς ἐκδήλωσης γιατί ὑπαινίσσεται τὶς ἐξετάσεις, ὅπου οἱ μαθητὲς τῆς Σχολῆς ἐρωτῶνται καὶ μιὰ καὶ δυὸ καὶ τρεῖς κι ὅσες φορές χρειαστεῖ γιὰ νὰ φανερώσουν τὰ ὅσα μὲ κόπο μάθανε.

Οἱ ἐξετάσεις τῆς Σχολῆς μας, πάλι, καὶ μάλιστα οἱ Πτυχιακὲς καὶ Διπλωματικὲς, ποὺ φέτος γιὰ πρώτη φορά θὰ διεξαχθοῦν ἐπίσημες μὲ ἐξεταστὲς τοῦ Ὑπουργείου Πολιτισμοῦ, θελήσαμε νὰ συνδεθοῦν μὲ τὴν ἀποψινὴ ἐκδήλωση. Ἔτσι, τὰ ὅσα θὰ ψάλλουμε προέρχονται ἀπὸ τὰ Προγράμματα τῶν ψαλμάτων στὰ ὁποῖα θὰ ἐξεταστοῦν οἱ ἐπὶ πτυχίῳ μαθητὲς μας καὶ μ' αὐτὸν τὸν τρόπο προσφέρονται στὸν ναὸ μας, στὴν ἐνορία μας καὶ τοὺς φιλόμους, ὡς πρωτοκάρπια, ἢ ἀπαρχές, τῆς νέας αὐτῆς καρποφορίας τῆς Σχολῆς.

Τὰ πρωτοκάρπια ἢ ἀπαρχές ὡς προσφορά τῶν πρώτων καρπῶν τῆς κάθε νέας σοδειᾶς στὸν Ναὸ τὰ συναντᾶμε στὴν Παλαιὰ Διαθήκη. Κι ἡ χριστιανικὴ εὐσέβεια ἐπίσης ἔχει νὰ ἐπιδείξει ἀνάλογα ἔθιμα. Στὴν χριστιανικὴ λατρεία, ὅμως, πρωτεύει ὁ λόγος. Μᾶς διδάσκει σοφὰ ὁ Ἅγιος Ἰωάννης ὁ Χρυσόστομος: **Ὁὐ γὰρ δὴ μόνον ἄλωνος καὶ ληνοῦ ἀλλὰ καὶ λόγων ἀπάρχεσθαι δεῖ τῷ λόγῳ,** καὶ λόγων πολλῷ μᾶλλον ἢ δραγμάτων. Καὶ γὰρ καὶ ἡμῖν οἰκειότερος οὗτος ὁ καρπός, καὶ αὐτῷ προσφιλέστερος τῷ τιμωμένῳ Θεῷ¹. Μὲ σημερινὰ λόγια θὰ μᾶς ἔλεγε ὁ ἅγιος Πατήρ: «Ὁχι μονάχα ἀπὸ 'κεῖνα ποὺ προέρχονται ἀπ' τ'

ἁλώνια καὶ τὰ πατητήρια μας πρέπει νὰ προσφέρουμε στὸ Θεὸ Λόγο, ἀλλὰ καὶ λόγους, ὕμνους δηλαδή. Μάλιστα πιὸ πολὺ ὕμνους παρὰ καρπούς. Γιατὶ ἀπὸ μᾶς τοὺς ἰδίους βγαίνει τοῦτος ὁ καρπὸς (τῶν ὕμνων) καὶ στὸν Θεὸ ποὺ τιμᾶμε εἶναι πιὸ ἀγαπητός».

Ἔτσι, λοιπόν, τὸ πρόγραμμα τῆς ἀποψινῆς ἐκδήλωσης καταρτίστηκε ὡς ἓνα Πρόγραμμα Διπλωματικῶν Ἐξετάσεων Βυζαντινῆς Μουσικῆς καὶ τὰ ψάσματα ποὺ ἐπιλέχθηκαν προέρχονται ἀπὸ τὰ προγράμματα τῶν ὑποψηφίων ποὺ θὰ παρουσιάσουν στὶς Ἐξετάσεις τῆς 30^{ης} Ἰουνίου. Ἐκεῖ -ἂν θελήσετε νὰ παρακολουθήσετε- θὰ τὰ ἀκούσετε ἀπ' τὸν καθένα νὰ τὰ ψέλνει μόνος του, κι ἴσως καὶ μὲ λίγο ἄγχος καὶ ὀπωσδήποτε μέσα στὴν πεζὴ ἀτμόσφαιρα καὶ τοὺς ἄτεγκτους χρόνους τῶν Ἐξετάσεων. Ἀπόψε θελήσαμε ἀφ' ἑνὸς νὰ προσφέρουμε αὐτοὺς τοὺς ὕμνους, ὡς πρωτοκάρπια, στὸ Θεὸ ποὺ μᾶς ἰκάνωσε νὰ τὸν ψάλλουμε καὶ μάλιστα ἐλλόγως καὶ ἐντέχνως, ἀφ' ἑτέρου νὰ τοὺς παρουσιάσουμε σὲ σᾶς, τοὺς φιλόμους ἐνορίτες, ὡς φανέρωμα τοῦ αὐτόνομου ἐλληνικοῦ μουσικοῦ πολιτισμοῦ, τῆς Ψαλτικῆς Τέχνης.

Στὸ πρόγραμμα τῶν ψαλμάτων ποὺ κρατᾶτε στὰ χέρια σας, βλέπετε ὅτι τὰ μέλη ποὺ θὰ ψάλλουμε χωρίζονται σὲ τρεῖς μεγάλες ἐνότητες καὶ μικρότερες ὑποενότητες. Ἐδῶ ταιριαζει ἡ φράση τοῦ βυζαντινοῦ Δοῦκα, φίλου τοῦ Κωνσταντίνου Παλαιολόγου καὶ τελευταίου ψάλτη τῆς Ἁγίας -Σοφίας, ποὺ νουθετεῖ: «Μὴ νόμιζε εἶναι ἀπλὴν τὴν Ψαλτικὴν, ἀλλὰ ποικίλη καὶ πολυσχιδῇ».

Εἶναι κρίμα, ὅμως, ποὺ οἱ περισσότεροι νεοέλληνες γνωρίζουμε ἀπ' τὴν Ψαλτικὴ ἓνα ἀδιάφορο καὶ μᾶλλον βαρετὸ ἄκουσμα. Γιατὶ, ὅπως λέει καὶ τὸ τραγοῦδι:

Ὅλα εἶναι ἂν δὲν τ' ἀγαπᾶς,
ὅλα μένουν ἴδια ἅμα δὲν τὰ πᾶς...

Ἡ Σχολὴ μας δὲν ἔχει μοναδικὸ σκοπὸ νὰ ἐκπαιδεύσει ψάλτες, πρέπει νὰ ἐκπαιδεύσει καὶ σᾶς ποὺ ἀποτελεῖται τὸ σῶμα τῆς λατρεύουσας κοινότητος στὰ βασικὰ τῆς λατρείας, ἡ ὁποία πατροπαράδοτα γνωρίζεται ὡς ψαλτὴ λατρεία. Κι ὁ τρόπος τῆς λατρείας ξέρουμε πολὺ καλὰ σχετίζεται μὲ τὴν οὐσία τῆς Πίστεως. Γιὰ αὐτὸ λοιπόν,

ἐπιδιώκοντας μιὰ ζωντανή κι ἐξελισσόμενη λατρεία, θέλουμε νὰ σᾶς δώσουμε τὰ μάτια γιὰ νὰ νὰ δεῖτε ἐγγύτερα τὸ βασικὸ μέσο τῆς λατρείας μας, τὴν Ψαλτική. Οἱ στίχοι τοῦ τραγουδιοῦ συνεχίζονται, θυμᾶστε;

*Κι ὅλα αὐτὰ ποὺ εἶναι, γίνονται ξανὰ
μέσα ἀπ' τὴ δικιά σου τὴ ματιά.*

“Ὅσα ψέλνονται βέβαια στὴ λατρεία καὶ μελίζονται ἀπὸ τοὺς μελοποιούς, εἶναι ἄφταστα ποιήματα, ἀσυγκρίτως ἀνώτερα καὶ τιμιώτερα ἀπὸ στιχοπλόκια καὶ τραγουδίσματα τοῦ αἰῶνος τούτου. Καὶ πρέπει νὰ γνωρίζουμε ὅτι ἀπὸ τὴν ἄποψη τοῦ ποιητικοῦ κειμένου εἶναι:

- ☞ εἴτε στίχοι τοῦ ἐβραϊκοῦ ψαλτηρίου,
- ☞ εἴτε μονόστροφα ποιήματα, ποὺ λέγονται ἰδιόμελα τροπάρια (τὰ ὁποῖα ἐπειδὴ συνήθως ψέλνονται μετὰ ἀπὸ ἓνα ψαλμικὸ στίχο ὀνομάζονται καὶ στιχηρά),
- ☞ εἴτε εἴρμοι καὶ αὐτόμελα (δηλαδή πρότυπα τροπάρια στῶν ὁποίων τὴ μουσικὴ καὶ τὸ μέτρο πατάνε γιὰ νὰ ψέλνονται κι ἄλλα πολλὰ τροπάρια).

Τὰ διαφορετικὰ ποιητικὰ εἶδη, ὅπως εἶναι φυσικὸ, ἀπαιτοῦν καὶ βρίσκουν διαφορετικὴ μεταχείριση στὴ μελοποίηση, κι ἔτσι τὰ πάμπολλα εἶδη ψαλμῶν καὶ ὕμνων καὶ ὠδῶν καὶ τροπαρίων στεγάζονται σὲ τρία βασικὰ γένη μελοποιίας:

Τὸ **Εἰρμολογικόν**, ποὺ περιλαμβάνει ὅσα μέλη χρησιμεύουν ὡς ποιητικὸ καὶ μελικὸ πρότυπο γιὰ ἄλλα, καὶ τὰ τροπάρια ποὺ ψάλλονται βάσει μελικοῦ καὶ ποιητικοῦ προτύπου, δηλαδή εἴρους τῶν κανόνων, προλόγους τῶν προσομοίων στιχηρῶν καὶ τὰ στιχηρὰ προσόμοια, τὰ διάφορα ἀπολυτίκια καὶ τὰ ἐξαποστειλάρια κ.ἄ.

Τὸ **Στιχηραρικόν** γένος μελοποιίας, ποὺ περιλαμβάνει κατὰ κύριο λόγον τὰ στιχηρὰ ἰδιόμελα, μονόστροφα ποιήματα –προϊόντα χριστιανικῆς ἐμπνεύσεως– ποὺ ἀποτελοῦν (μαζί μὲ τὰ εἰρμολογικά) τὸ ἐναλλασσόμενο τμήμα τῶν νυχθήμερων Ἀκολουθιῶν.

Τὸ **Παπαδικὸ** γένος μελοποιίας, που περιλαμβάνει κατὰ κύριο λόγο τὸ σταθερὸ ρεπερτόριο τῶν νυχθήμερων ἀκολουθιῶν, τὸ ὁποῖο στὸ μεγαλύτερο μέρος του προέρχεται ἀπὸ τὸ Ψαλτήρι τοῦ Δαυίδ.

Ὅσα, λοιπόν, μελο-ποιήματα στεγάζονται σ' αὐτὰ τὰ τρία γένη μελοποιίας μποροῦν νὰ πατρουσιάζονται σὲ διαφορετικοὺς δρόμους ὡς πρὸς τὴν ἔκταση καὶ τὴν ὑφὴ τῆς μελωδίας, ἀπὸ τὴν πιὸ σύντομη συλλαβικὴ ὡς τὴν πλέον ἀργή, μελισματικὴ καὶ καλοφωνικὴ μορφή καὶ ἀναλόγως χαρακτηρίζονται σύντομα, συλλαβικά, ἀργὰ ἢ παλαιά, καλοφωνικά κλπ.

Τὸ Πρόγραμμα τῶν ψαλμάτων ποὺ θὰ σᾶς προσφέρει ἀπόψε ὁ χορὸς μας, πέρα ἀπὸ ὅσα ἀναφέραμε, φροντίσαμε νὰ ἔχει καὶ μιὰ ἐπικαιρότητα νοημάτων, γιὰ αὐτὸ καὶ θὰ δεῖτε ὅτι περιέχει μέλη ἀπὸ τὴν μεγάλη ἑορτὴ τῆς Πεντηκοστῆς ποὺ πέρασε καὶ τῶν ἁγίων Ἀποστόλων ποὺ ἔρχεται καθὼς καὶ τὸ ἀπολυτίκιο τοῦ Ἁγίου Ἰακώβου Τσαλίκη, ποὺ ἁγίασε ἀσκούμενος στὸ μοναστήρι τοῦ Ὁσίου Δαυὶδ στὴν Εὐβοία καὶ μόλις πρὶν μερικὲς μέρες ἀναγγέλθηκε ἐπίσημα ἡ ἀγιοκατάταξή του.

Γιὰ ὅσους εἶστε μουσικοὶ ἢ ψάλτες ἢ παρατηρητικοὶ ἀκροατὲς πρέπει νὰ κάνουμε μιὰ ιδιαίτερη ἐπισήμανση γιὰ τὸ στιχηρὸ ἰδιόμελο *Τῷ τριττῷ τῆς ἐρωτήσεως...*, ποὺ θὰ ἀκουστεῖ τέταρτο σειρά. Σ' αὐτὸ τὸ μέλος συμβαίνει μιὰ παράξενη ἄνοδος τῆς τονικῆς του βάσης λίγο πρὶν τὸ τέλος. Κάποιος ἀνυποψίαστος θὰ ἔλεγε ὅτι πρόκειται γιὰ λάθος εἴτε τῆς παρτιτούρας εἴτε τῆς χορωδίας. ὅμως πρόκειται γιὰ μιὰ ἐνσυνειδήτη μελοποιητικὴ τεχνικὴ τοῦ μελοποιοῦ ποὺ ὁ θεωρητικὸς τῆς Ψαλτικῆς Χρῦσανθος Μαδυτινὸς ὀνομάζει «δύναμιν». Ἡ τεχνικὴ τῆς «δυνάμεως» ἔχει σκοπὸ νὰ προφυλάξει τὸν ψάλτη ἀπὸ τὴν ὡς ἓνα βαθμὸ ἀναμενόμενη σὲ τέτοιας δυσκολίας μέλη διολίσθηση τῆς τονικῆς βάσης καὶ κυρίως νὰ ζωρέψει τὸ ἄκουσμα κεντρίζοντας τὸ ἐνδιαφέρον τῶν ἀκροατῶν λίγο πρὶν τὸ τέλος μιᾶς ἀρκετὰ ἐκτεταμένης συνθέσεως.

Εὐχαριστοῦμε γιὰ τὴν προθυμία σας νὰ ῥθεῖτε καὶ σ' αὐτὴν τὴν ἐκδήλωση τῆς Σχολῆς μας. Καλὴ ἀκρόαση.

¹ Ἰωάννου Χρυσοστόμου, Ὅτε πρεσβύτερος προεχειρίσθη, PG 48, 694.